

УДК 330.190.2 :631.6

ECONOMIC ESSENCE AND RISK MANAGEMENT**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ****Shilo Z.S. / Шило Ж.С.***c.e.s., as. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2669-6734

*National University of Water and Environmental Engineering,**Rivne, Soborna, 11, 33000**Національний університет водного господарства та природокористування,**Рівне, Соборна, 11, 33000*

Анотація. У статті проведено дослідження економічної сутності та управління ризиками. Визначені проблеми і недоліки при класифікації ризиків та з'ясуванні їх відмінностей від категорії невизначеності. Запропонована методика аналізу основних систем управління ризиками. Розглянуті підходи до управління ризиками для прийняття результативних рішень в умовах зростання впливу непередбачуваних факторів.

Ключові слова: ризик, невизначеність, управління ризиками, етапи еволюції поняття «ризик», результативність рішень, ефективність, глобалізація.

Вступ.

Сучасна економіка функціонує в умовах постійних змін та невизначеності, що зумовлює зростання ролі ризику у всіх сферах господарської діяльності. Ризик притаманний будь-якому економічному процесу – від прийняття управлінських рішень на рівні підприємства до розробки державної економічної політики. Невизначеність зовнішнього середовища, коливання ринкових кон'юктур, інфляційні процеси, розвиток нових технологій та глобалізація створюють умови, за яких уміння ідентифікувати, оцінювати та управляти ризиками стає необхідною передумовою ефективного функціонування економічних суб'єктів.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що ризик виступає невід'ємною складовою економічної діяльності, а його врахування є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Водночас у науковій літературі й досі ведуться дискусії щодо сутності ризику, його класифікації та відмінностей між ризиком і невизначеністю. Це обумовлює необхідність теоретичного узагальнення та практичного осмислення проблематики ризику й управління ним в умовах зростання впливу непередбачуваних факторів.

Метою написання наукової статті є дослідження економічної сутності

ризик, з'ясування його відмінностей від категорії невизначеності, а також аналіз основних підходів до управління ризиками.

Об'єктом дослідження є процеси виникнення та прояву економічних ризиків у діяльності суб'єктів господарювання. Предметом дослідження виступають теоретичні підходи до визначення сутності ризику, його класифікації та методи управління ним.

Основний текст.

Поняття ризику пов'язується з усвідомленням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, непевності, випадковості, збитку. На думку дослідників, термін «ризик» походить від латинського слова «resicum» — скеля або небезпека зіткнення з нею. Протягом тривалого часу поняття ризику не лише асоціювалося з багатозначними негативними проявами життєвих ситуацій, а й часто вживалося як їх синонім.

Виходячи з аналізу різних поглядів на сутність ризику, представлених у роботах представників різних теорій ризику, вважаємо можливим виділення кількох умовних груп, а саме, по-перше, прихильників класичної або неокласичної теорії ризику; по-друге, групи вчених, які визначають ризик, виходячи з предмета досліджень; по-третє, представників, які підтримують комплексний підхід до визначення сутності категорії «ризик», що ґрунтується на сутності феномена ризику та його комплексній природі. Дослідження поняття економічної категорії «ризик» ділять на кілька етапів починаючи ще з донаукового етапу та продовжуючи його вивчення у сьогоденні (рис. 1).

Термін «ризик» сьогодні використовується в багатьох природничих, технічних, економічних та соціальних науках. Вивчення сучасної економічної літератури дало змогу дійти висновку про те, що, незважаючи на підвищений інтерес науковців та практиків до досліджуваної проблематики, у науковому полі досліджень відсутня єдина точка зору щодо визначення самого поняття «ризик», що свідчить про складність, багатоаспектність, неоднозначність цієї категорії.

Наведені вище визначення несуперечливі, мають різний рівень деталізації і характеризують різні ключові аспекти досліджуваної категорії. На основі

узагальнення сучасних трактувань сутності поняття «ризик», представлених на рис. 1, побудовано логіко-семантичне поле (рис. 2), яке визначає асоціативні терміни, що дають змогу окреслити можливий смисловий простір багатоаспектності його трактування [3].

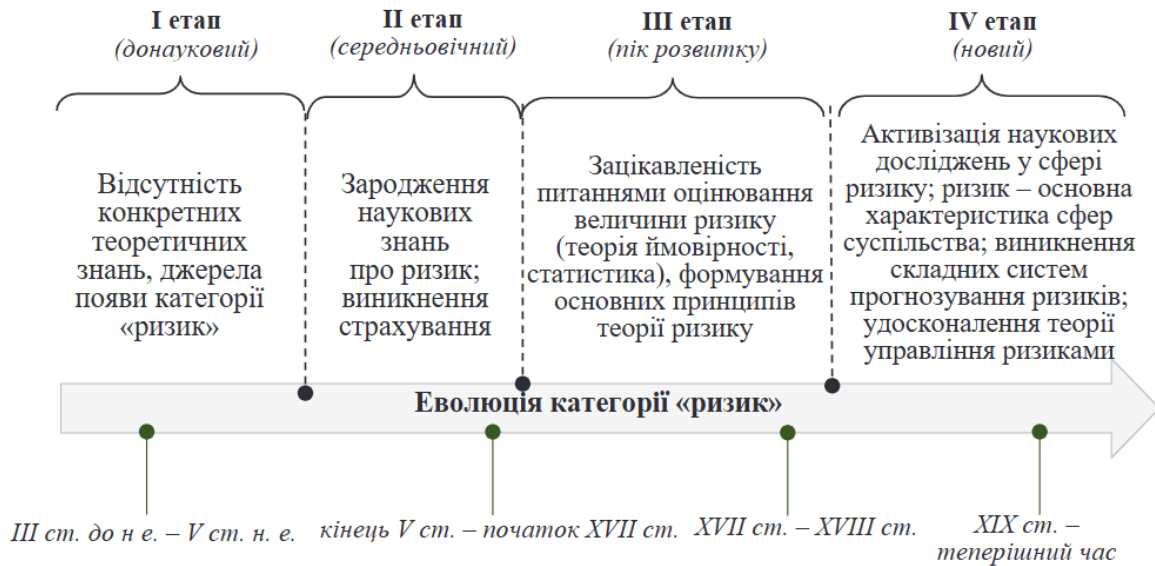

Рис. 1 - Основні етапи еволюції категорії «ризик»

Джерело: [3]

Рис. 2 - Градація ознак асоціативно-семантичного поля категорію «ризик»

Джерело: [3]

Відповідно до розробленого семантичного поля, діалектичний погляд на визначення сутності категорії «ризик» передбачає бачення у феномені ризику як негативних, так і позитивних моментів, що прослідковується у поляризації точок зору вчених під час розкриття сутності цього терміна та розстановки акцентів на тих чи інших аспектах, які його характеризують. Фокусуючи увагу на можливості розгляду ризику як можливості, відзначаємо позицію Д. Бернуллі, який ще у XVIII ст., розглядаючи поняття «корисність ризику», стверджував, що корисність навіть від найменшого виграшу обернено пропорційна числу минулих програшів. Вчений дійшов відкриття, коли усвідомив, що роблять акцент не стільки на ймовірності настання ризику, скільки на його результатах і наслідках [3].

В економічній літературі відомі численні спроби сформулювати теоретичні визначення поняття ризику. Найбільш послідовним серед них є твердження, згідно з яким ризик у своїй першооснові є невизначеністю. Стан невизначеності можливий у кожній суспільно-економічній ситуації, якщо наперед не можна виявити причинно-наслідкового зв'язку між основними елементами процесу господарської діяльності чи суспільного буття. Невизначеність породжується непередбачуваністю кінцевого результату, який може або збігатися з очікуваним, або бути ліпшим чи гіршим за нього. В умовах невизначеності кінцевий результат можна передбачити лише наближено, узявши одне з потенційно можливих значень. Така невизначеність зумовлюється, як правило, суб'єктивним сприйняттям реальних явищ [2].

Дати найточнішу кількісну оцінку невизначених величин можна, обчисливши ймовірність їх появи. Ця ймовірність має ту характерну особливість, що вона одночасно як два необхідні компоненти загальної оцінки враховує такі взаємодоповняльні випадковості: частоту настання події щодо місця та часу; розмір збитку, тобто абсолютну величину від'ємного відхилення фактичного результату від очікуваного.

Отже, показник ризику за своїм змістом — це не лише ймовірність появи непевної (випадкової) події, а й ймовірність настання негативного результату. Ідея кількісного підходу до оцінки ризику ґрунтується на тому, що

невизначеність може бути поділена на два види. Якщо невизначені параметри спостерігаються досить часто за допомогою статистики або імітаційних експериментів, то можна визначити частоти появи даних подій. Такий тип невизначеності має назву статистичної невизначеності. При достатній кількості спостережень частоти розглядаються як наближене значення ймовірностей подій. Якщо окремі події, які нас цікавлять, повторюються досить рідко або взагалі ніколи не спостерігалися і їх реалізація можлива лише в майбутньому, то має місце нестатистична невизначеність. У цьому випадку використовується суб'єктивна ймовірність, тобто експертні оцінки її величини. Концепція суб'єктивної ймовірності ґрунтується не на статистичній частоті появи події, а на ступені впевненості експерта в тому, що задана подія відбудеться [4].

Невизначеність об'єктивно притаманна будь-якій фінансово-госпо-дарській діяльності економічного суб'єкта. Вона характеризується неможливістю точно й повно врахувати всю інформацію у процесі здійснення будь-якого економічного процесу. Під час проведення комерційної діяльності також виникає фактор випадковості, тобто, можливі результати, які неможливо спрогнозувати, передбачити.

Невизначеність – це досить широке поняття, яке відображає об'єктивну неможливість здобути абсолютне знання внутрішніх та зовнішніх умов їхнього функціонування, неоднозначності параметрів. Усі обставини, від яких залежить стан об'єкта, можна об'єднати загальним поняттям "фактори". Фактор – це умова, причина, параметр, показник, який впливає на процес і результат цього процесу. Невизначеність виникає саме через наявність невизначених факторів.

Прийняття рішень є важливою частиною будь-якої управлінської діяльності. Завдяки процесу прийняття рішень здійснюється координація діяльності компанії - головна функція менеджера. У управлінні організацією прийняття рішень здійснюється менеджерами різних рівнів і носить більш формалізований характер, ніж це має місце бути в приватному житті. Справа в тому, що тут рішення торкається не тільки однієї особистості, частіше за все воно відноситься до частини або до цілої організації, і тому підвищується

відповідальність за прийняття організаційних рішень. У зв'язку з цим виділяють два рівні рішень в організації: індивідуальний і організаційний. Якщо у першому разі управлінця більше цікавить сам процес, його внутрішня логіка, то у другому - інтерес зсувається в сторону створення відповідного середовища навколо цього процесу.

При прийнятті управлінських рішень завжди важливо враховувати ризик. Поняття «ризик» використовується тут не в значенні небезпеки. Ризик скоріше відноситься до рівня визначеності, з якої можна прогнозувати результат. В ході оцінки альтернатив і прийняття рішень керівник повинен прогнозувати можливі результати в різних обставинах або станах природи. Взагалі, рішення приймаються за різних обставин по відношенню до ризику. Ці обставини традиційно класифікуються як умови визначеності, ризику або невизначеності.

Рішення приймаються в умовах невизначеності, коли неможливо оцінити імовірність потенційних результатів, оскільки необхідні чинники є складними і новими, і про них неможливо отримати достатньо релевантну інформацію. Стикаючись з невизначеністю, керівник може використовувати різні можливості:

а) спробувати отримати додаткову релевантну інформацію і на її основі ще раз проаналізувати проблему;

б) діяти у відповідності з минулим досвідом, інтуїцією і зробити припущення про імовірність подій.

В умовах невизначеності ситуації корисно розраховувати: очікуване значення; середнє квадратичне відхилення; коефіцієнт варіації.

Механізм реалізації рішень визначає:

- оформлення організаційної документації по реалізації рішення і доведення його до виконувачів;
- роз'яснення виконувачам змісту рішення, його важливості і необхідності;
- конкретизація задач по кожному виконавцю (управлінський персонал, цех, відділ т. д.) з внесенням уточнень коректив в їх змісті;
- призначення відповідних виконавців або утворення системи

відповідальності за реалізацію певних задач рішення; організація всеохоплюючого, постійно діючого його стимулювання і контролю за ходом його виконання [5].

Висновки.

У процесі наукового дослідження визначено ризик як важливу економічну категорію, з'ясовано його сутність, відмінності від невизначеності та проаналізовано основні підходи до управління ризиками. Проведений аналіз дає змогу зробити низку узагальнень і висновків.

По-перше, ризик є невід'ємним елементом будь-якої економічної діяльності. Він виникає через постійні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, вплив чинників ринкової кон'юнктури, інноваційних процесів, політичної та соціальної ситуації. Саме тому вивчення природи ризику є важливою передумовою для формування обґрунтованої економічної політики та ефективної діяльності підприємств.

По-друге, у ході роботи було встановлено, що поняття «ризик» і «невизначеність» тісно пов'язані, проте не є тотожними. Невизначеність відображає ситуацію браку інформації та неможливості точно передбачити результати, тоді як ризик передбачає наявність певних імовірнісних оцінок можливих наслідків. Усвідомлення цієї різниці дає змогу точніше формувати управлінські рішення.

По-третє, особливе значення має управління ризиками, яке включає їх ідентифікацію, аналіз, оцінку та вибір відповідних методів мінімізації чи запобігання. Ефективна система управління ризиками сприяє зниженню можливих втрат, забезпечує стабільність функціонування суб'єктів господарювання та підвищує їхню конкурентоспроможність.

Таким чином, дослідження підтвердило, що ризик є невід'ємним супутником економічної діяльності, а ефективне управління ним виступає важливою умовою прийняття результативних рішень. Подальший розвиток теорії та практики управління ризиками набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, інтеграції економік і зростання впливу непередбачуваних факторів.

Література.

1. Волинець І.Г. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Луцьк : Вежа-друк, 2018. 336 с.
2. Долінський Л.Б. Фінансовий ризик-менеджмент : навч.-метод. посібник. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2022. 132 с.
3. Мостенська Т., Білан Ю. Ризик-менеджмент як чинник забезпечення економічної безпеки підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 1. С. 193-203.
4. Чайкіна А. Особливості інтеграції ризик-менеджменту в систему управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. с. 23-28.
5. Черчик Л.М., Бегун С.І., Івашкевич І.М. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові. *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 178–182.

Reference:

1. Volynets I.G. Justification of business decisions and risk assessment. Lutsk: Vezha-druk, 2018. 336 p.
2. Dolinskyi L.B. Financial risk management: teaching and methodical manual. Kyiv: National University "Kyiv-Mohyla Academy", 2022. 132 p.
3. Mostenska T., Bilan Yu. Risk management as a factor in ensuring the economic security of enterprises. *Economics and enterprise management*. 2017. No. 1. P. 193-203.
4. Chaykina A. Features of the integration of risk management into the enterprise management system. *Economics and society*. 2022. No. 39. p. 23-28.
5. Cherchyk L.M., Begun S.I., Ivashkevych I.M. Enterprise risk management system: essence and components. *Economic Forum*. 2017. No. 1. pp. 178–182.

Abstract. *The article studies the economic nature and management of risks. Problems and shortcomings in the classification of risks and clarification of their differences from the category of uncertainty are identified. A methodology for analyzing the main risk management systems is proposed. Approaches to risk management for making effective decisions in conditions of increasing influence of unpredictable factors are considered.*

Key words: *risk, uncertainty, risk management, stages of evolution of the concept of "risk", effectiveness of decisions, efficiency, globalization.*

Стаття відправлена: 24.11.2025 р.

© Шило Ж.С.